

1940

OCH BEREDSKAPEN

Av överstelöjtnant NILS KINDBERG

Laddat förspel, dramatisk upptakt och ett av överraskning och stor spänning fyllt första förlopp har präglat den första, inledande krisen — "Aprilkrisen 1940" — vars början den 9 april beskrivits i förra numret. Läget den 10 april har därefter blivit följande:

- hela flygvapnet räknar i allt ca elva, tolv flygdivisioner, med i regel tio flygplan vardera, hela den för operationer omedelbart disponibla krigsflygplanstyrkan uppgår (med några reserver) till omkring 150 plan,
- den operativa, första och enda flygeskadern räknar i början blott sex flygdivisioner, är återuppsatt till den högsta styrka, som i rådande läge kan åstadkommas; den har omkring 75 krigsflygplan och lyder, såsom tidigare nämnts, direkt under ÖB,
- i flygeskadern ingår F 1, om stabsgrupp och två B 3-divisioner, summa ca 30 plan; F 4, om stabsgrupp och en B-4-division, summa ca 15 plan; samt F 3, omkring tre divisioner, i allt ett 20-tal S 6 och fem S 14 ("Storkar"), summa 25 plan; om man också inräknar den alldeles "nyfödda" fjärrspaningsgruppen (4/F 3) med dess fyra plan (B 3 och P 5) blir det vid hela F 3 ett 30-tal,

- jaktflyget — F 8 — den enda befintliga, reducerade jaktflottiljen om stabsgrupp och två divisioner, lyder i utgångsläget som nämnts under en arméinstans; förbandet utgörs i allt av omkring 18 äldre J 8-plan vid den ena divisionen och ca tolv kort före aprilkrisens utbrott erhållna nyare amerikanska J 9-plan, vilka med stora svårigheter nyss hemförts via Trondheim i Norge; (ytterligare omkring 50 sådana plan följer långt senare via Petsamo i nordligaste Finland); i krisens början har F 8 alltså blott omkring 30 plan,

VAR MEDARBETARE skildrar här fortsättningen på 1940 års vårkriser. "Aprilkrisens" senare skeden och den därpå följande "Majkrisens" förspel behandlas. Senare kommer ett sammandrag att införas om majkrisens förlopp och om de viktigaste följdåtgärderna för att stärka vårt flyg under och efter de två kriserna. De blir vidtagna dels i anslutning till tidigare planer m m, dels till ÖB:s "13 april-direktiv" och en rad därefter träffade beslut i hög instans. Alla präglas de av det rådande, hotande krigsläget och den även för de förut skumsynta påtagliga, akuta faran för vårt land.

- förband ur F 2, i allt omkring 3 divisioner, summa omkring 25 flygplan för direkt marinsamverkan, lyder redan under olika marininstanser; de utgörs vid kustflottan av en T 2-division om ett knappt 10-tal plan och en S 9-grupp, kryssarbaserad, om 5 plan; samt därutöver av en på de dåtida marindistrikten grupp- och rotevis uppdelad S 5-division, ca tio plan, utspridda på tre olika kustbaser,
- ett mindre spaningsförband ur F 3, med fyra-fem plan S 6 och S 14, är beordrat till Övre Norrland för direkt armésamverkan,
- härutöver är två transportflyggrupper (med förhyrda ABA-plan), basförband, flottiljdepåer, skolor och verkstäder m m B-organiserade; transportflyg och basförband är underställda eskaderchefen,
- av flygvapnets uppsatta elva-tolv krigsflygdivisioner ingår alltså som synes sex i flygeskadern, de övriga fem-sex står i krisens öppningsskede utanför eskadern.

OROANDE 12 APRIL

Under båda vårkriserna 1940 fortsätter flygeskaderns strategiska flygspaning. Den inriktas — allt efter lägets ändringar — främst mot Sjäλλandskusten och Öresund, Kattegatt,

HEINKEL HE 59 C —
tyskt spaningsplan —
fotograferat över Öresund från ett svenskt plan på beredskapsflygning. He 59 avpatrullerade från hösten 1939 och länge därefter Öresund för spaning bl a av skånekusten.

Skagerack samt över landgränsen mot Norge. Latent spänning och upprepade alarmeringar för att åstadkomma högsta stridsberedskap vid flyg och övrigt försvar kännetecknar tiden. Dygnet den 11–12 april anses inkomna underrättelser till ÖB om i Danmark iakttagna tyska förberedelser för en med bombflyg m m stödd tysk invasion från Hälsingörshället till ett avsett "brohuvud" vid Hälsingborg alldeles särskilt oroande.

För flygvapnets del inträder härigenom den nödvändiga förbättringen i jaktflygets lydnadsställning, att F 8 med omedelbar verkan beordras ingå i flygeskadern. I rask följd kommer order om spaning med i Skåne redan befintliga 4/F 3, mot Hälsingör, Sundet i övrigt och kuststräckan Falsterbo—Simrishamn—Karlshamn. Dessutom befallas den 11 inemot kvällen, att av flygeskadern allt disponibelt stridande flyg — bombförband stödda av jakt — i dagningen den 12 april skall befinna sig över Öresund, berett att ingripa i försvaret. Eskaderchefen beordrar F 8 att snarast ombasera till främre bas vid Ljungbyhed. F 1 beordras att med flottiljens då beräknade hela styrka — stabsgrupp och två "tung" bombdivisioner, omkring ett 20-tal B-3-plan — vid dagningen vara på plats.

Utförandet i praktiken gestaltar sig så:

Spaningen den 12 april kl 0415—0800, med såväl 4/F 3 som med ett av F 1 i förväg utsänt eget "flygplan Wrede" mot Öresund och Hälsingör klargör att ingen invasion förestår.

För F 8 del har tanken på ombasering under förnatten till den ordnade främre basen Ljungbyhed måst överges. Senare på natten hindrar dimma på Barkarby m m förflyttning därifrån till Skåne.

Av F 1 kan blott stabsgruppen och en division — i allt något under 15 st B 3 — efter nattflygning från Västerås stridsladdade inta det beordrade försvarsläget över Sundet.

Den andra F 1-divisionen — redan baserad på det civila flygfältet Torslanda vid Göteborg — förhindras starta därifrån med sina tunga bombaster, i följd av den 11–12 inträffad svår tjällossning. Chefen för F 1, dåvarande överstelöjtnanten Axel Ljungdahl och den övriga F 1-armadan nödgas sålunda i morgontimmarna kryssa med ca halv styrka och oskyddad av jaktflyg över norra Öresund — dessbättre inte anfallen av några Me 109-förband. Invasionen har ju uteblivit.

F 4 — vår vid den tiden enda lätta bombflottilj — med sina få dåtida B 4-plan, och över 800 km flygning i rak linje till stridsplatsen, beordras

bl a med tanke på fara för sekundära tyska anfall från Trondheims-trakten mot Jämtland att kvarstå på Frösön.

ETT STARKARE FLYG

En lång rad kritiska lägen med högsta beredskap för att möta befarade tyska kupper m m följer slag i slag. Bl a blir den 13–14, 16–17 samt den 20–22 april provande i detta avseende. I flygvapnets ledning har man konstant en påfrestande tid. Den 13 april beordrar ÖB omfattande utredningar i anslutning till de tidigare för att snarligen via statsmakterna söka åstadkomma ett starkare svenskt flyg. Resultaten — och deras följder i vad rör ökningar av förband, personal, flygplantillgångar och utvecklingen av en starkt, högkvalificerad och leveranskapabel flygindustri i vårt land — börjar först i slutet av 1940 och under 1941 att göra sig märkbara i form av regeerings- och riksdagsbeslut.

13 april-direktiven från ÖB är grundade på flygvapenledningens och försvarsledningens m fl högre myndigheters genom 1939–1940 års krigshändelser stärkta visshet om det ditintills beslutade flygvapnets otillräcklighet och svagheter samt på en rad ingående samråd om de närmast behövliga åtgärderna för att avhjälpa

bristerna. I ÖB-direktiven anges som huvudpunkter bl a:

- det i april 1940 befintliga svaga flygvapnet — sex blott till ca två tredjedelar av beslutad styrka uppsatta flygflottiljer, se ovan — bör mer än fördubblas på ett år,
- våren 1941 bör flygvapnet omfatta 13 flottiljer, inräknat redan organiserat flyg, med sex bomb- (senare benämnda attack-) flottiljer och tre jaktflottiljer, samt två nya fjärrspaningsdivisioner, ev sammanförda till en helt ny flottilj,
- varje flottilj skall bestå av (minst) tre krigsdivisioner,
- åtminstone i krig skall flottiljerna vara sammanförda i två flygeskadrar,
- dessutom skall vidgad utbildningsorganisation (medförande ökade personalbehov), utökad flygindustri och större egna flygvapenverkstäder m m framskaffas — för att åstadkomma och underhålla den utökade nya och moderna flygmateriel, som beredskap och krig kräver, av hög kvalitet och i tillräcklig mängd.

I flygmaterielhänseende krävs närmast:

- att anskaffa ersättning för beställd, men utebliven amerikansk, modern och krigsduglig materiel för jaktflyget — nya jaktplan — både till F 8, den enda existerande jaktflottiljen, och till de i februari 1940 av riksdagen beslutade två nya jaktflottiljerna F 9 och F 10, vilkas uppsättning skall påbörjas den 1 juli 1940,
- att anskaffa nya bombplan (lätta och tunga), både till de två 1936 beslutade, men knappt mer än påbörjade flottiljerna F 6 och F 7, och till två i 13 april-direktiven upptagna, ännu blott planerade helt nya flottiljer, de blivande F 12 och F 14.
- att få fram strategiska spaningsplan till de i direktiven föreslagna, två nya fjärrspaningsdivisionerna (senare ingående i F 11),
- att komplettera och förnya flygplanbeståndet vid armé- och marinflottiljerna F 3 och F 2 samt vid

de 1936 påbörjade bombflottiljerna F 1 och F 4, för att där skapa ökad modernitet och kvalitet, tekniskt och stridsmässigt sett.

Samtliga de nämnda flygmateriel-frågorna beror på möjligheterna att köpa flygplan m m utifrån — om detta kan gå, vilket är tvivelaktigt — och att snabbt utvidga och nyanlägga flygfabriker här hemma, vilket måste bli en högst komplicerad affär på lång sikt. Hur flygvapnets materielfrågor och utbyggnad till sist kan lösas skildras senare.

För utökandet av vårt flyg till i 13 april-direktiven angiven storlek m m måste också en rad andra stora frågor lösas. De gäller personal (stater), all annan utrustning än flygmateriel, baser, utbildning m m. Det nämnda liksom de förut angivna, centrala flygmaterielfrågorna drar med sig högst avsevärda kostnader och blir därmed riksdagsfrågor, vilka kräver en rad nya utredningar och beslut, som går långt utöver 13 april-direktivens ram. I första omgången (1940) och bortsett från flygmaterielkostnaderna beräknar flygförvaltningen att det för direktivens förverkligande årligen skall behövas 70 miljoner, och därutöver för engångskostnader gällande byggnader, intendenturmateriel m m ca 40 miljoner. Därtill kommer — som senare skall visas — kostnader för flygfältsbyggen, flygmaterielanskaffning m m för åtskilliga hundratal miljoner kronor.

APRILKRISEN FORTSÄTTER

Nya, alarmerande underrättelser den 13 april ger ÖB anledning befara tyska anfall mot flygfält och hamnar i södra Sverige samt företag från Norge-hållet in i de svenska gränstrakterna i väster. Anfällen från söder syns bl a kunna utgöras av luftlandsättningar på våra flygfält. Vid västra landgränsen befaras tysk förföljning in i Sverige av över gränsen vikande, norska trupper.

Chefen för flygvapnet och chefen för flygeskadern får per telefon muntlig orientering om lägesförämringen och samtidigt muntlig hög-

VANLIGASTE SKOLPLANET vid F 5 den kritiska våren 1940 var SK 12 (Focke Wulf Fw 44 J Stieglitz). Toppfarten för detta sk-plan var ca 180 km/tim.

UNDER BEREDSKAPSTIDEN 1939—1945 hyrde flygvapnet bl a transportflygplan — Tp 5 (lunkers Ju 52/3-m) från civilflygets ABA (AB Aerotransport). De ingick 1940 i flygeskaderns "transportflyggrupper" och insattes t ex vid ombasering. Marschfart ca 215-km/tim. Tp 5 kunde ta 16 passagerare.

kvartersorder om skärpt beredskap. Några nya ombaseringar är inte avsedda, bl a av det skälet, att flygfältet vid Karlsborg p g a fortsatt tjällossning inte kan användas av tungt bombflyg. Den 13 april kl 15.30 uttelefoneras en samfärd eskaderorder om de behövliga åtgärderna. För flygeskadern gäller därefter från den 14 april kl 03.00 följande:

- flygspaning av främst strategisk art på västkusten och sydkusten.
- bombförbanden i tredje startberedskap (start möjlig inom två timmar) sålunda:
  - en F 1-division B 3 (tung) — Trollhättan,
  - en F 1-division B 3 (tung) — Hässlö,
  - en F 4-division B 4 (lätt) — Frösön,
  - en F 6-division B 4 (lätt) — Karlsborg,
- det enda befintliga jaktflyget — två F 8-divisioner (en med J 8 och en med J 9) — Ljungbyhed.

Basförbanden samt flygvapnets depåer står från den 14 april kl 03.00 beredda till mark- och luftförsvar. En basgrupp verkställer på eftermiddagen den 13 och under natten till den 14 en omfattande bombtransport billedes från det allt för utsatta Rinkaby i Skåne till Trollhättan.

Övrraskningar från öster och sydöst är också möjliga. Torpeddivisionen ur F 2 (tilldelad kustflottan) — chef dåvarande kaptenen *Torsten Rapp*, numera Ö B — utökar den 14 april från dagningen sin spaning över mellersta Östersjön till Finska vikens mynning och fram till de estländska och lettiska kusterna. Divisionens bas — Lindarängens då existerande civila sjöflygstation i Stockholm — inredes till försvar.

Också flygeskaderns spaning i Skåne — 4/F 3 (B 3 och P 5) samt "första gruppen F 3" (S 6) — inriktas på spaning öster- och sydostut; norrut till i höjd med Åhus och ut över farvattnet närmast norr om Bornholm.

De befarade tyska anfällen den 14 april uteblir dock. Läget anses emellertid så riskfyllt, att den anbefallda

högre beredskapen bibehålls under större delen av dagen. Två liknande hot den 15—17 april föranleder nya "pådrag" och därefter återgångar till något lägre beredskap.

Under senare delen av april överför tyskarna åter starka krafter till Norge. Rapporter inlöper till försvarsstaben om tyska truppsammandragningar även i Danmark. Ovissheten om tysk avsikt vållar under resten av april och början på maj ett allttjämt spänt läge. Möjligheten av tyska angrepp västerifrån och inträffade talrika överflygningar nödgår ÖB att ombasera en viktig del av vårt fåtaliga jaktflyg — J 9:orna — till västra Sverige.

Striderna i norr under senare delen av april till medio maj mellan anfallande västmaktsstyrkor och tyskar vid Narvik m m och dessa operationers befarade konsekvenser för Sverige (malmfälten) medför ombasering av svenskt stridande flyg för att förstärka det svaga spaningsflyget i Övre Norrland. Man vill härigenom bl a möjliggöra ingripande mot eventuella luftlandsättningar inom riksgränsområdet (malmbanan m m).

I fråga om flygvapnet märkes nu bl a:

- förstärkning av flygbasförsvaret,
- vid flera tillfällen temporära skärpningar av beredskapen i följd av ingångna, oroande rapporter,
- som nyss nämnts — överflyttning av jaktflyg västerut,
- ett tillfälligt beredskapsställande av två B 3-divisioner i södra Sverige för anfall på en norr om Bornholm av trafikflyg inrapporterad fartygsanhopning,
- en nödlandning av ett svenskt fjärrspaningsplan (19 maj — B 3 ur 4/F 3) på en nordtysk krigsflygbas — utväxlat efter någon tid mot ett tyskt tvåmotorigt Heinkelplan, dessförinnan nödlandat på Gotland,
- ett flertal tyska plans överflygningar, nödlandningar och nedskjutningar på svenskt område, allt medförande en rad bärgningar och omändertaganden m m.

Den 16 april utges högkvartersordern om förflyttning av en lätt B 4-division (F 4 enda och reducerade) från Frösön till Boden. Uppgift tryggnade av malmbanan samt ingripande mot luftlandsättningar enligt anvisningar från chefen för Övre Norrlandsgruppen ur armén. Då Boden från början befinns alltför avlägset och på divisionschefens, dåvarande kapten (nu eskaderchef och generalmajor) *Ingoar Berg* framställning, beordras via försvarsstab och eskaderstab ombasering till Gällivare. Den 21 april till 10 maj verkar divisionen inom gränsområdet, från ca 60 km ostnordost Abisko till sjön Vastenjaure, ca 110 km sydsydväst Narvik. Den 10–11 maj återgår förbandet till Frösön — på grund av efterhand minskad intensitet i Narvikstriderna och begynnande islossning på Lapplandssjöarna.

Den 16 april träder också vissa nya order för flygspaning i kraft. Bl a bestämmes:

- att chefen för 1:a armékåren (i södra Sverige) vid behov äger "rekvirera" flygspaning hos flygeskaderchefen,
  - att chefen för 2:a armékåren (i västra Sverige) på liknande sätt skall betjänas med två på Malmen beredskapsställda S 14-plan (Fieseler Storch),
  - att F 3-gruppen i Boden (S 6 och S 14) skall träda under befäl av chefen för den nybildade Övre Norrlandsgruppen ur armén.
- Om jaktflygöverflyttningen till västra Sverige (Trollhättan) kan nämnas:
- att det modernaste jaktflyget — 2:a divisionen F 8, med våra nyss erhållna (och dittills enda moderna) USA-byggda J 9-jaktplan — intar den 22 april den nya baseringen, med uppgift "att ingripa mot neutralitetskränkande flyg" inom i första hand området norska gränsen — Töcksmark — Arvika — Vänersborg — Göteborg,
  - den givna uppgiften kan för den disponibla flygstyrkan — blott ett 10-tal J 9-plan — nog betecknas som klart i överkant,

- J 9-divisionens påpassliga, ofta företagna "ingripanden" leder likafullt efter hand till minskad frekvens i de tyska inflygningarna.

Under perioden förekommer från 23 april till 10 maj ny reglering av ÖB-planerna i stort för det operativa försvaret i krig. Det latent hotet från Tyskland och känslan av att detta hot när som helst kan resultera i ett akut "Krigsfall 1" mot nazistväldet är orsaken. Nya reglerande och orienterande, samfälliga order ges för flygets basering, beredskap och motverkan. I det rådande läget blir bl a Frösön, Karlsborg, Trollhättan och Ljungbyhed utgångspunkter för vårt bomb-, jakt- och spaningsflygs avsedda företag.

MAJKRISENS FÖRSPEL

Först ett sammandrag. Under hela april och början på maj har den svenska samlingsregeringen konsekvent avslagit alla framförda tyska krav på krigsmaterieltransitering genom Sverige till den vid Narvik isolerat kämpande tyska styrkan. "Ingen tysk krigsmateriel genom Sverige, så länge strider mellan tyskar och norrmän pågår" är vår militära och politiska lednings — ja, hela svenska folkets paroll. Som påtryckning på Sverige koncentrerar tyskarna då allt starkare krafter längs svensk-norska gränsen. Den 6 och 13 maj är rapporterna så bestämda och oroande, att ÖB bl a utsänder ordern: — "Anfall från väster kan väntas. Skärpt beredskap."

Norrmännens kamp mot övermakten pågår alltjämt och i överensstämmelse med ovan angiven grund för vår hållning lämnas den 18 maj i Berlin svenska regeringens avslag på tyskarnas krav. "En dag av högsta spänning", antecknar en hög tysk general i sin dagbok. I Sverige meddelar ÖB samtliga försvarsgrenar att fara för omedelbart krigsutbrott föreligger och att alla erforderliga skärpta beredskapsåtgärder snarast skall vidtagas. Krisen är akut till 20 maj. Den svenska militära ledningen vidtager en rad fortsatta åtgärder för att öka beredskapen och läget förblir

DEN 14 APRIL 1940 sköts ett tremotorigt tyskt Ju 52-plan på hemväg från Norge ned av luftvärnets kulsprutor utanför i Uddevalla. Planet totalförstördes. Tre besättningsmän omkom och en sårades. Bilderna — tagna i Norge före hemflygningar — som räddades ur vraket, är som synes brandskadade.

spänt. Den 21 maj kommer på svenskt initiativ ett unikt möte till stånd – i ett tyskt/svenskt sammankopplat stabståg på gränsen väster om Storlien – mellan vår ÖB general Thörnell och den tyske ÖB i Norge general von Falkenhorst.

Tyska klagomål på vår gränsvakt i väster och dito svenska mot de tyska flygplanens många gränskränkningar behandlas. Mötets resultat blir positivt i så måtto, att viss avspänning uppnås och att en avsevärt minskad frekvens i de tyska överflygningarna av svenskt område därefter inträder. Läget förblir dock högst allvarligt ända till den 10 juni, dagen efter de norska truppernas kapitulation. Om "Weserübungs" bli ur tysk flygsynpunkt "lyckliga", men för Norge och världen så ytterst skakande slut heter det i den tyska högkvarterkommunikén bli a:

"Luftwaffe visar sig som den utslagsgivande faktorn för operationens lyckande. Det bär tyngsta börden i kampen mot fiendens flotta, vida överlägsen den tyska. Enbart Luftwaffe förmår ända till den 10 juni bringa den isolerat, utan varje land- eller sjöförbindelse kämpande tyska Narviksgruppen underhåll, förstärkningar och stöd. Oslo, Stavanger, Kristiansand, Namsos och Åndalsnes är andra viktiga platser för Luftwaffes avgörande insatser. Som alltid ingriper Luftwaffe i striderna på marken, under offensiven från Oslo till Bergen och framförallt från Oslo till Trondheim. Innan tysk landförbindelse med Trondheim säkrats, har Luftwaffe flugit flera tusen soldater dit. Luftwaffes jaktflyg behärskar från första dagen luften över operationsområdet." – Därpå följer en redogörelse för västsidans och de egna förlusterna i flyg, fartyg och personal, som här kan förbigås. ■

Här sätter nu spaltutrymmet punkt för denna gång. Om fortsättningen på den ytterst farliga, krigshotfyllda Majkrisen 1940 läser ni närmare i nästa nummer av FLYGVAPEN-NYTT.